

אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני וכו'... להביא לימות המשיח. ע"כ.

שאלוני מפני מה קבעו משנה זו בהגדה של פסח, דלכאורה אין ענינה כאן ואמת כי מצות למען תזכור ומצות זיהגדת לבנך שתי מצוות הן, יצא הרי זו כהרי זו. ואין לומר דצריכא משום "ביום ההוא", וכדי לתת ראיה להגדה בלילה, בעת הסדר כמנהגנו, כי כבר דרשו באותו פסוק במי שאינו יודע לשאול - בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה וכו' ואפע"פ שכונתם היתה לאפוקי מבעוד יום שלפני ערב פסח כד' יכול מראש חודש וכו', בכל זאת, קבעו בזה סיפור המגיד בלילה. אבל מזכירין יציאת מצרים בלילות שייך להלכות ק"ש של ערבית כנודע.

וג' דכונת המגיד היתה בסיפא דיקא, וכדי להביא דרשת החכמים מי חייך בעולם הזה, כל ימי חייך להביא לימות המשיח להורות כי כח סגולת יציאת מצרים נמשכת גם אחר ביאת המשיח, וחכמים רצו בזה שעתידין להזכיר יציאת מצרים גם בימות המשיח, אם בהגדת גאולתנו משעבוד מלכויות, אם באיזה סידור יומי שיהיה לנו בעת ההיא,

לכן, לא הביא המגיד אליבא דהלכתא מזכירין יציאת מצרים בלילות, דמשמע לילות עולם הזה, שאין ענינה שייך להגדת פסח כלל.

אומנם, לשון דמתניתין קצת קשה. מאי להביא לימות המשיח? להביא ימות המשיח מבע"ל וכבר פרוש כמה מגידים כונת נכונות בזה, כגון שזכות הסיפור והשבח יביאנו לימות המשיח, וכדומה, וכל אחד פנה לדרכו, אפס כי הקושיה נשארת במקומה כי מוכרח מלשון הגמרא שרצו להביא ימות המשיח בכלל חובת הזכרת יציאת מצרים, וגם לשון בן זומה, דאמר להם בן-זומה ז"ל מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח בגו הקושיה "בימות המשיח. היה לו לומר.

ולהמתקת הענין נקדים קצת בפירוש המשנה:

יש לשאול מפני מה היה צריך להנשיא לטרוח כל כך על אותה הלכה ד' מזכירין יציאת מצרים בלילות ודוקא בו ביום שהעבירו ר' גמליאל כדפירש"י? הלא סתם משנה היא, משמע דהכל מודים? ועוד, מה ראו להביא אחר הסתם משנה, משתי דרשות דבן זומה וחכמים, דנראין כאילו יש כאן מחלוקת, ולא כדרך הרגיל?

וראיתי בספר "הגדת יעקוב" מהרב המקובל ר' יעקוב אורי שרגא, דנקט החילוק בין זכירה לאמירה, וז"ש התנא מקודם מזכירים יציאת מצרים בלילות, דהיינו הזכרה בעלמא בלבד, ועל זה אין שום חילוק, דסתם משנה היא, ולדעתו, מחשבת ר' אב"ע היתה שבכל לילה ולילה יספרו ויודו לאל על הניסים כמו בליל פסח, ולא נצח בזה ע"ד שדרשה בן זומה כל ימי חייך הלילות, מוכח אמירה ממש בין בימים בין בלילות כי בכל זכירות אחרות שבתורה לא נאמר כל ימי חייך-עכ"ל.

והחידוש הזה יקר מאוד אבל לא הבינותי כונת הרב, כי לא מצאנו שום דין או מנהג כזה לספר בכל יום באמירת הניסים, אלא זכירה בעלמא, דאם בן זומה היה רוצה להביא הלילות בכלל חיוב אמירה כזו בכל יום, היה לנו חיוב כזה מעיקרא, וזה אינו, כי בכל דוכתין שנו חכמים בלשון הזכרה והעד פרק ב' דברכות (יגב) אמר ליה רב קפרא לר"ש ברבי בשלמא לדידי דאמינא אינו חוזר וגומרה היינו דמהדר רבי אשמעתא דאית ביה יציאת מצרים אלא לדידך דאמרת חוזר וגומרה למה ליה לאהדורי? כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה ע"כ. ועוד, כי בפלוגתא דבן זומה אדחכמים, משמש גם הוא בלשון הזכרה וכי מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח? ומשמע שדעת כולם היתה בעינין הזכרה. ואין להביא ראיה מסדר ד' זבכין ישתבח' כי זה ענין אחר לגמרי, וביאורו כחתימתו אל ההודאות, ארון הנפלאות וכו'.. והמעין יראה בעיניו כי כל המדות נכללו בזה השבח ולא דוקא מי שעשה ניסים.

אלא, ה"מצוה לנו לספר ביציאת מצרים שייכת לאותו הלילה בפרט, דכתיב זיהגדת לבנך ביום ההוא לאמור. מאי לאמור? מלמד שצריך להגיד ולספר ולפרש עד שיוכל בסוף הנשמע לאמור לבנו ה"עבור זה" וגם הוא יבין פשט הדבר, וכן הבעל הגדה סיים דבריו ב"מצוה זו", מרור זה. זכרומה. ושפיר אתי הפסוק דבעבור זה למי שאינו יודע לשאול, כי דוקא בעבור זה, כלומר זה הבן, עשה ה' לי בצאתי ממצרים, שצריך ללמוד כי ה' עושה למי ששואל, ומה ילמוד לישאול הגאולה כשיבואו סימני העיני והמרירות, והאלקים יעשה משפט. דכתיב ויעקבו וישמע. ואם כן, ודאי כי מי שאינו יודע לשאול בדרכי ה' הוא המעכב. לכן אומר עשה ה' לי, ה'

ולא מלאך וכו', ז"א כי ה' הוא דעשה מפני וישמע אלקים, ולא כי באתה הגאולה בעת וסמן קצוב ומימלא יצאו, אדרבה, כי הקב"ה חשב את הקץ (-וראיתי בפירושי הגאון מליבי, שדרש הבעבור זה ביחס לבן-הרשע דבעבור שהיו כל כך רשעים בתוך ישראל, מהר הקב"ה את הגאולה שתבא, דאם לא כן היו ישראל משוקעים בטומאה עד סופה, וגם זה לעומת זה עשה האלקים, ועוד תראה מדברי פירש"י על התורה כי הבן חכם הוא ליחוד לגמרי וה"תם וה"שאינו יודע לשאול יש בהם קצת סכנת הרשעה, וכן יליף מקראי, והעינין עמוק וצ"ע גדול) ובזה יתבאר גם כן קושיה גדולה למה לא הזכירו הפסח בכלל ה' מונחים לפניהם. כי הפסח הוא דעשה ה' לי בצאתי ממצרים, ודוקא כשהמצה והמרור היו מונחים, כלו' בעת הצורך, ולא מראש חודש, ולא מבעוד יום-ונכון.

וכל זה שייך לליל פסח דוקא, שהיא מסוגלת לגאולה דאמרו 'כליל זה עתידין ליגאל'. לכן כל המרבה הרי זה משובח, משובח דוקא, ולרבות בכל ימות השנה.

אם כן, נ' לפרש סברת ר' אב"ע באופן יותר פשוט, דעתו לומר: ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים גם בלילות, תאמר דוקא, כי כבר מזכירין ביום, ר"ל בשחרית, ובוה יוצאים בידי חובת 'למען תזכור' דעיקר החובה ביום כי הכל מודים דגאולה מעלייתא לא היא אלא עד צפרא, ורצא לומר לא זכיתי שהזכרת יציאת מצרים תאמר גם בלילות. וחזרו ופסקו הלכה כמתניתין.

ועוד, אין לתמוה כרוב המפרשים על שהביאו מחלוקת בין החכמים לבן זומה אחר סתם משנה ולא כדרך התנא כי באמת אין כאן מחלוקת כלל, כי החכמים דרשו אותו הפסוק לעינין אחר לגמרי, וכדאפרש, ודעת בן זומה נראת באמת בכלל דעתם ימי חייו העולם הזה. בין ביום בין בלילה. כל ימי חייו לרבות הלילות בכלל החיוב. אדרבה. בן זומה הוא דפליג אדעתם, וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח? והביא ראיה מהפסוק 'הנה ימים באים', ולא מדרשתו 'כל ימי חייו הלילות' לכן נר' ריש כאן שני עינינים שונים לגמרי והביאו במשנה הטעם דבן זומה, משום דהכה פסקינן כיחיד, והכל הודו לו, דאם לא כן לא היינו חוזרים להזכיר גם בלילות והביאו דרשת החכמים גם כן, דהוא אמינא דאין מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח, משום דרשת בן זומה, כי פשוט שדרשת החכמים היתה מפורש לכל, ומשום כך לא מצאו סמך כאותו מקרא כדי לקבוע הזכרת י"מ גם בלילות עד שדרשה בן זומה, ומשדרשה בן זומה היינו סוברים שנתבטלה דרשת החכמים, כחשב בן זומה עצמו, לכן הביאו גם כן דרשתם במשנה, לומר כי אדרבה מאותו טעם דמזכירין בלילות עתידין גם כן להזכיר לימות המשיח, וכדאפרש, ויש הבדל בין 'דרשה בן זומה' ובין 'חכמים אומרים' ושינוי הלשון הוא העד,

והאמת כי נתחדשה הלכתא זו בימיהם לכן אמר ר' אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, כלומר נשיא במקום ר' גמליאל כנודע, וגם אני לא זכיתי בזה ומשמע שכך היתה גם כן סברת ר' גמליאל, כי בו ביום עיקר המחלוקת היתה על תפלת ערבית רשות או חובה ודעת ר' גמליאל כמאן דאמר חובה, וכדי להיות 'סומך גאולה לתפלה' בשל ערבית, צריך שתאמר הזכרת יציאת מצרים גם בלילות ובוה ניחא.

והוצרכו לחדש ולקבוע הזכרת יציאת מצרים בלילות, כי בימיהם גבר השעבוד מלכויות עד למאוד, ונראה כאלו פסק כח גאולה דמצרים, ואפע"פ דגאולה מעלייתא לא היא אלא עד צפרא, וחייבים מכל מקום להזכיר יציאת מצרים לשעבר, בכל זאת, להזכיר בעת הגלות, וכפרט בזמן הלילה המורה על הגלות, נראה כסתירה, וכן אומרים דא' לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, ואילו 'לחמא די אכלו בצאתם ממצרים', משמע מצה דגאולה אשר צונו מראש חודש אין אומרים, לכן, ולתקוע האמונה בלבם של ישראל, פסקו דמזכירין יציאת מצרים בלילות משום דגאולתא מאורתא נמי הוי.

ובן זומה סבירה ליה כמאן דאמר לילה אחר היום, וחכמים סבין, להו כמאן דאמר לילה מלפני היום

ובזה קא מפלי בן זומה חשב 'לילות' לילות עולם הזה ממש, זאת אומרת הגלות של אחר יציאת מצרים, דאילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים עדין אנו ובנינו וכו' משועבדים הינו לפרעה במצרים, מאי במצרים? דלכאורא נראה מיותר? אלא, ממצרים ודאי יצאנו, אבל עדין אנו משועבדים לפרעה כביכול בארץ צפון ובכל הארצות, ואפ' הכי מזכירים יציאת מצרים בלילות, בזמן הדומה לגלות כי עדין אנו צריכין לה, אבל תו לא.

וחכמים חשבו כי 'לילות' זמן חבלי משיח הם, ומזכירים בלילות נמי, מהתחלת שיעבוד מלכויות עד לימות המשיח ולהביא החיוב לימות המשיח נתכונן, וזהו שאמר להם בן זומה וכי מעכשיו מזכירים יציאת מצרים בגלל

ימות המשיח כלל? והלא כתיב וכו', לכן שפיר השיבו, לא שתעקד יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא שעבוד מלכויות עיקר ויציאת מצרים טפל לה, ובהפלאה הביאו בגמרא, בתני בר קפרא, אלא מעתה, הקורא ליעקב יעקב ה"נ? שאני התם, דהדר אהדריה קרא, דכתיב זיאת אלוקים לישראל במראות הלילה, ויאמר יעקב ע"כ. ומשמע תרי חד דבמראות הלילה ישראל נקרא יעקב וכאן רמז לתפלת ערבית חובה, ותו, דנמי מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח, כי שם "יעקב" נשאר גם כן לכינוי ישראל, דכתיב "בצאת ישראל ממצרים" סימן שיצא יעקב מעם לוועז,

וכל זה מבואר מלשון ר' יוחנן דאמר ר' יוחנן איזה הוא בן העולם הבא, זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית, ולא אמר כי חובה לסמוך, כי הגאולה מעלייתא לא הואי אלא עד צפרא, ובשיטת החכמים הוא מחזיק

והפירוש הזה יבא עד מקומו בשלום.

פסח תשי"ט.